

HARRY ALOPAEUS

R A S E B O R G S Y T T R E F Ö R S V A R S V E R K
S A M T N Y A R E R Ö N O M L I K N A N D E P Å L V E R K

Den medeltida borgen Raseborg ligger på en bergsklint 11 m över nutida havsnivå. Invid borgen ligger en kulle, ca 6 m över havsnivån, vilken hyser byggnadsrester, som anses vara lämningar av borgens ekonomibyggnader. Kullen skiljes från borgen genom en vallgrav. Borgens huvudingång har också en gång spårats till kullen. Man har inte funnit murar eller försvarsverk runt kullen. Ca 15 m sydost om nämnda kulle kan man på ett över 5 m lång sträcka se ett tvådubbelt och ställvis tredubbelt pålverk. Pålarna reser sig fem till trettiofem centimeter över markytan. Diametern på pålarna varierar mellan sju och femton centimeter, större delen av pålarna har dock en diameter på 11 cm.

Ca sju meter sydost om denna pålrad löper i samma riktning en annan zon med pålar. Denna zon är litet bredare och består av fem, sex pålar i bredd men utan system. Konstruktionen kan ses över ett mer än femton meter långt område. Pålarna sticker upp mellan fem och fyrtio centimeter, ställvis tom en meter över markytan. Det förfaller som om pålarna skulle stiga uppåt ett par cm om året.

År 1972 byggdes norr om borgen en friluftsteater med läktare. Senare har ett pålverk börjat resa sig över marken framför och under scenen. Pålverket fyller ett över tio m långt område. Även under läktaren har delar av ett pålverk börjat komma i dagen. Dessa konstruktioner verkar inte ha lika många pålar i bredd som raderna sydost om borgen. Även på nordsidan löper konstruktionerna i parallella rader, med tretton meters avstånd

I de provdiken, som gjordes då borgen reparerades, fann man ca tio till femton m utanför den södra förborgens mur ett fyrdubbelt pålverk, som sträckte sig över ett 29 m långt område. Ca sex m söder om dessa fanns spår av en annan radformation, som uppenbarligen löpte i samma riktning men denna var femdubbel. Man har påträffat på ett över åtta m långt område mer än 80 pålar av något som kan vara denna rads förlängning från stranden. Pålverket försvinner i den nuvarande strandbrinken.

Eftersom landhöjningen rör sig kring 5,5-6 mm i året vid Kastelholm såg det litet annorlunda ut kring 1500: vattennivån var 2,5 - 2,9 m högre, så utgående från uddens topografi torde pålraden ha löpt 10-15 m från strandlinjen.

Pålverk har dessutom påträffats nära Borgå, vid Lill-Pernåviken, på en tidigare ö, nu udde, Husholmen. Pålraderna finns 9-20 m från stranden på 30-40 cm djup. De flesta pålarna lutar snett ut från stranden. Tillsviare har de dokumenterats över ett ca 30 m långt område. E Kivikoski observerade dock 1937 samma pålar på ett ca 100 m långt område. Denna rad löper parallellt med stranden. Pålkonstruktionen vid Husholmen förefaller avvika något från de två redan nämnda. Det kan nämnas att man funnit rester av murade byggnader högst uppe på Husholmen samt på en sluttning.

Dessutom kan nämnas de alldeles färskas observationerna av pålrader under förborgsgården på Åbo slott. Tillsviare är det inte klarlagt om dessa haft samma konstruktion och funktion som de ovannämnda, eller om det är fråga om stödverk för borgöns strand.

Man kan fråga sig vilken funktion ovannämnda pålverk haft: tidvis har de löpt 10-20 m från borgen eller stranden. Överhuvud förefaller vattendjupet mellan konstruktion och stranden ha varit så stort att man inte ha kunnat vada från pålarna till stranden. Den funktionen dessa pålssystem troligast haft beskrivs i den "Nordiska folkens historia" som Olaus Magnus utgav 1555. På flera ställen i boken beskrivs olika sätt att skydda en medeltida vattenborg mot angrepp från sjösidan, t ex med att slå ned spetsade pålar i botten. Dessa hindrade fartyg att segla alldeles intill borgmurarna. Pålverken låg uppenbarligen helt under vatten. Enligt Olaus Magnus omfattade dessa hinder i allmänhet också en flytande stockbom. Man har ännu inte funnit säkra spår av bommarnas ankarfästen. Däremot motsvarar pålverksresterna vid Raseborg, Kastelholm samt Husholmen Olaus Magnus beskrivningar av segelhinder för en borgs närförsvär.

Det påstås att en del-orsak till att Raseborg byggdes var att

borgen skulle kontrollera vattenleden in i landet. I en tid utan eldvapen torde det dock inte ha funnits möjligheter att på ett effektivt sätt hejda fartyg med vapen. Däremot skulle en pålrad slagen tvärs över sundet söder om borgen ha varit ett effektivt hinder. Ett fartyg som försökte bana sig väg genom den skulle ha utsatt sig för förborgens försvarsaktioner.

Den damm Scherfbeck omnämner kan ha varit resterna av ett dylikt hinder. - År 1980 påträffade man också resterna av en överån tvärställd pålrad, denna hade dock skadats av muddringen.

När man försöker klarlägga hindrens ålder bör man göra klart för sig att den källa man använder, Olaus Magnus bok, skrevs år 1555, men att Olaus Magnus fått sin huvudsakliga information under sin tid i Norden på 1520-talet. Å andra sidan har pålverk som fartygshinder påträffats ända från vikingatid vid arkeologiska utgrävningar i de Nordiska länderna.

Beträffande Raseborg är det fastlagt att borgen måste ha övergetts år 1553. Det tidigaste byggåret som kan komma i fråga är 1378, då Raseborg omnäms i skrift första gången. Visserligen finns det antagande om att borgen kunde vara ännu äldre. Den bästa fästpunkten är dock de C-14 prov, som tagits av pålhindren utanför Raseborg, vilka visar att de träd som använts fälldes mellan 1400 och 1500-talen.

Även runt Sibbesborg i Nyland fann man år 1923 pålverk i tillandnings marken. Enligt Juhani Rinne byggdes Sibbesborg i slutet av 1190-talet eller i början av 1200-talet, samt övergavs redan på 1230-talet. Sibbesborg skulle ha varit en fästning. Tillsvidare har man, åtminstone inte med visuella observationer kunnat bekräfta Rinnes uppgifter om pålhindrets löpriktning. Det mesta av pålverket runt Sibbesborg har förstörts genom diken

Pålhindren vid Kastelholm kan vara av så sent datum som 1700-talet, då borgens egentliga användningsperiod upphör, men 1500-talets utveckling av belägrings och försvarsartilleriet hade minskat betydelsen av en närförsvarsanordning. Således kan man anta att ovan beskrivna pålsystem kan ha byggts någon gång mellan åren 1300 och 1500.

Om man till de ovannämnda fogar de pålar som man påträffat väster om borgen, samt det tjugotal pålar man funnit vid ett dike öster om den, kan man se en konstruktion som löper runt hela borgen. Pålraternas ursprungliga längd kan beräknas till litet mer än femhundra meter och antalet pålar till närmare 17 000.

C Meller fäste redan år 1867 uppmärksamhet vid de pålverk som löpte runt Raseborg. Han lät dem på sin ritning ange vad han antog var en vallgrav.

Även arkitekt Scherffbeck, som ledde reparationerna av Raseborg på 1890-talet, drog slutsatsen att pålarna var sidostöttor för vallgraven. Scherffbeck antar även att de pålar han funnit i Raseborgs ån bildade en damm som förde vatten till vallgraven

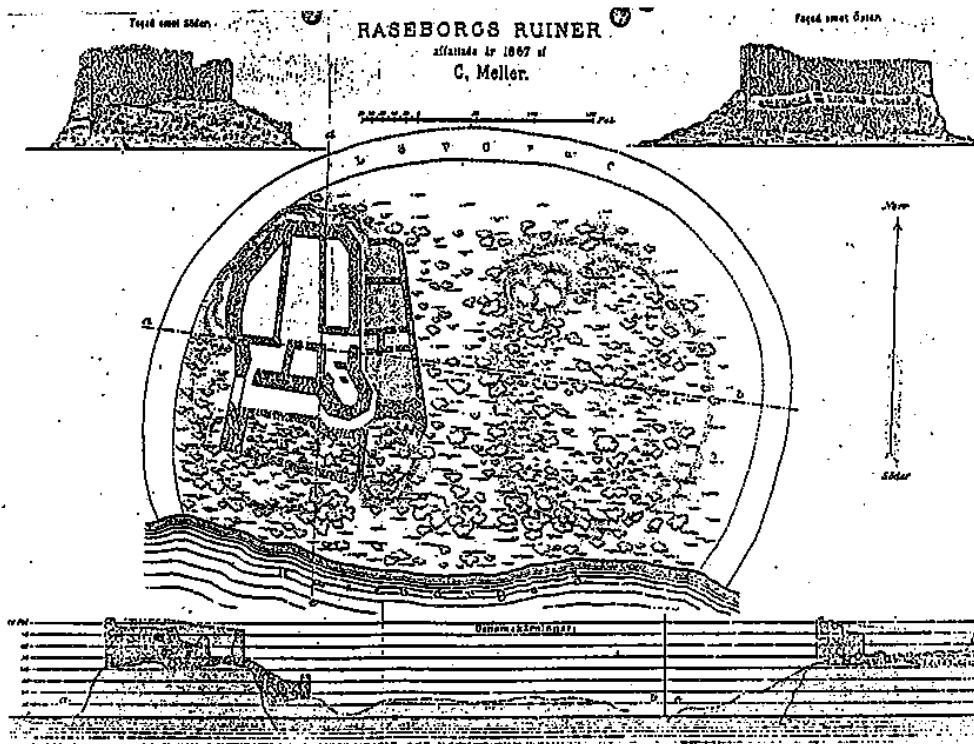
Raseborg har dock aldrig haft någon vallgrav. Scherffbeck kände inte till den årliga lokala landhöjningen på ca 3,6 mm. När borgen övergavs 1553 var Raseborg, samt kullen med ekonomiområdet, öar i en uppgrundad havsvik. Runt kullarna flöt ett vatten som på sina smalaste ställen var 25 m brett, men ställvis upp till 60 m brett. Vattendjupet var då över en meter. Pålverket har löpt sex till tjugo meter utanför den dåvarande strandlinjen. Således var Scherffbecks slutsats om den vattenförande dammen felaktig.

Däremot är Raseborg inte den enda vattenborgen i Finland som har konstaterats vara omgiven av pålverk. Vid Kastelholm på Åland har man i sommar preliminärt kartlagt liknande konstruktioner. Det förefaller som om även Kastelholm skulle omges av dubbla, ställvis tredubbla pålbälten. I vardera raden kan man anta att det finns fem-sex pålar som slagits lodrätt i bredd i botten. I raden sydväst om borgen lutar pålarna bort från borgen på ett något tiotal meter lång sträcka. Fenomenet torde dock kunna förklaras med jordras. Pålkonstruktionen runt Kastelholm är ca 480 m lång och omfattar 30.000 pålar med en diameter på mellan åtta och fjorton cm. Denna innersta pålrad löper nästan längs den nuvarande vattenlinjen, bitvis i vatten bitvis på land.

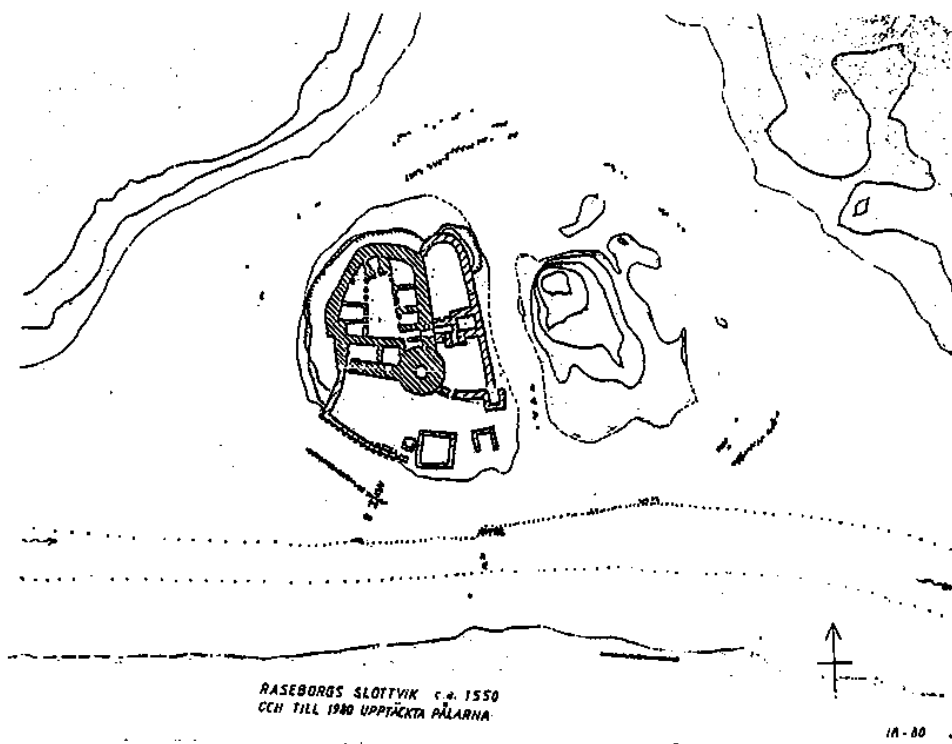
Undertecknad har försökt klarlägga påverkens inbördes ålder genom dendrokronologiska prov. Från Kastelholm har tagits 7 prov, från Husholmen 8 stycken och från Raseborg 28 stycken. Dessutom har 42 prov erhållits från Åbo slott.

Eftersom endast en del av proven behandlats, och eftersom resultaten inte är entydiga, bör man i detta skede avhålla sig från mer detaljerade kommentarer av resultaten. Det som hittills hindrat en absolut bestämning av påverkens ålder är avsaknaden av en dendrokronologisk masterkurva för södra Finland mellan 1100 och 1800.

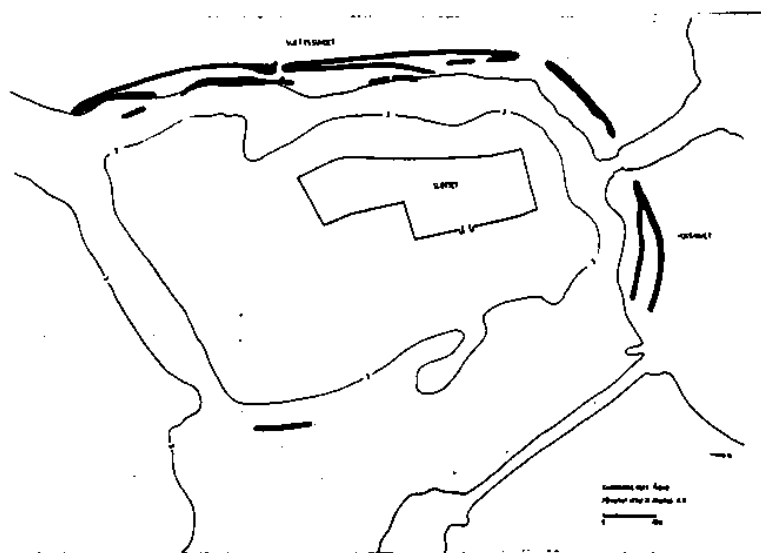
(se även H Alopaus artikel i MAS 3/82. red. anm.)

C. Møllers ritning från 1867

Raseborg ca 1550 med omgivande vattendrag. De utgrävda jordmassorna fördes när borgen reparerades och restaurerades på 1880-talet, söder och öster om den s.k. ekonomibyggnaden.

Kastelholm, nuvarande situations plan. De svarta tjockare strecken, markerar pålrader.